

Дячок М. Г.,
асистент кафедри лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
<https://orcid.org/0009-0006-5567-547X>

Новосадська О. Б.,
асистент кафедри лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
<https://orcid.org/0000-0001-7373-3641>

Поведа Т. П.,
асистент кафедри лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
<https://orcid.org/0000-0002-3900-3319>

СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ МЕТЕОРОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Анотація. Статтю присвячено вивченню англомовних метеорологічних термінів. У статті уточнюється поняття «метеорологічний термін», аналізуються способи творення та перекладу метеорологічних термінів англійської мови, а також перекладацькі трансформації, що вживаються для їх передачі українською мовою.

Метеорологічний термін є засобом номінації професійного поняття метеорології. Англомовна метеорологічна термінологія почала формуватися в давньоанглійській період з предтермінів англійського та германського походження. Її творенню сприяли також запозичення з латини, грецької, французької, іспанської, італійської, португальської, німецької, а також східних мов.

Афіксальні одиниці англомовної термінології метеорології свідчать про морфологічний спосіб їх формування. Переважна більшість афіксальних одиниць є суфіксальними. Терміни, утворені словоскладанням, вказують на морфолого-синтаксичний спосіб формування термінології метеорології в англійській мові. Синтаксичний спосіб її творення виявляють терміносполуки, представлені переважно дво- та трикомпонентними одиницями. Терміни моделей N + N, Adj + N, Adj + N + N є найбільш поширеними серед них.

Семантична деривація, що сприяла поповненню аналізованої термінології, базується на процесах термінологізації загальноновживаної лексики та ретермінологізації термінів з інших професійних сфер. Механізмами їх актуалізації слугують метафора та метонімія. Завдяки механізмам антономазії та деонімізації власних назв в англомовній термінології метеорології з'явилися епонімічні терміни.

Варіативність структури та семантики англомовних метеорологічних термінів визначає необхідність застосування різних способів і трансформацій перекладу цих одиниць українською мовою. Ці одиниці перекладаються еквівалентами, калькуванням, транскодуванням і описово. Перестановка, додавання та вилучення слів є основними перекладацькими трансформаціями, задіяними для передачі англомовних терміносполук сфери метеорології українською мовою. Ці трансформації можуть також поєднуватися при відтворенні визначених одиниць.

Ключові слова: англійська мова, запозичення, метеорологічний термін, перекладацька трансформація, спосіб творення, переклад.

Постановка проблеми. Термінологія безперервно вивчається науковцями, що зумовлено її роллю у забезпеченні професійного спілкування та глобальним використанням у різних комунікативних сферах. Її постійне оновлення та розвиток також провакують дослідницьких інтерес, зумовлюючи появу нових термінологічних розвідок у різних мовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявність окремих досліджень метеорологічної термінологіки різних мовах [1; 2; 3] не забезпечили їх системний та всебічний аналіз, в тому числі й у перекладацькому аспекті, попри її надзвичайну важливість для фахівців сфери метеорології та пересічних громадян, які цікавляться погодою. У зв'язку з зазначеним метою цієї статті є вивчення способів творення та перекладу англомовних метеорологічних термінів.

Виклад основного матеріалу. Метеорологічною термінологією вважаємо сукупність одиниць, що є найменуваннями фахових понять сфери метеорології, а метеорологічний термін є, відповідно, засобом номінації подібного поняття. Важливість метеорології як «науки, що займається вивченням фізичних, хімічних і динамічних процесів у атмосфері, а також досліджує безпосередній вплив атмосфери на земну поверхню, океани та життя в цілому» [4, с. 7] є безумовною. Накопичення знань про атмосферні процеси людством, що відбувалося протягом усієї історії його розвитку, призвело до розуміння їх закономірностей, можливості їх прогнозування, штучної зміни, здійснення певного контролю над ними, а також розвитку термінології, що обслуговує наукову сферу в різних мовах.

В англійській мові метеорологічна термінологія почала формуватися на основі суто англійських слів, а також мовних одиниць германського походження у давньоанглійській період (V–XI століття), тобто з початку розвитку самої мови. Її предтермінами, тобто одиницями, які називали фахові поняття у донауковий період, стали при цьому такі лексеми, як:

rime (725 p.), *dew* (800 p.), *drop* (825 p.), *rain* (825 p.), *snow* (825 p.), *hail* (825 p.), *wind* (897 p.), *mist* (1000 p.), *frost* (1000 p.) тощо.

У середньоанглійській (1066 p. – середина XV століття) та новоанглійській (XVI – XVII століття) періоди в англійській мові з'явилися та поширилися також інші лексичні одиниці, які, поряд із вищезазначеними, почали формувати термінологію метеорології фактично з кінця XVII століття, тобто з початком формування наукової галузі. Такими одиницями стали наступні:

cloud (1300 p.), *sleet* (1300 p.), *rig* (1340 p.), *perry* (1420 p.), *calm* (1517 p.), *flan* (1475 p.), *flaw* (1513 p.), *fog* (1544 p.), *gale* (1547 p.), *drizzle* (1554 p.), *hoar* (1567 p.), *gust* (1588 p.), *breeze* (1626 p.), *scud* (1669 p.), *flurry* (1698 p.).

Аналізована термінологія поповнювалася новими термінами і далі, про що свідчать такі її одиниці і дати їх появи:

blad (1715 p.), *squall* (1719 p.), *helm* (1777 p.), *glaze* (1784 p.), *blout* (1786 p.), *trade* (1796 p.), *blash* (1805 p.), *blirt(y)* (1810 p.), *brash* (1849 p.), *spit* (1849 p.), *blizzard* (1859 p.), *sprinkle* (1888 p.), *maze* (1953 p.) тощо.

До новітніх термінів, що з'явилися у сфері метеорології у XXI столітті, належать наступні:

nowcasting, *cryosphere decline*, *AI-based weather modelling*, *high-resolution forecasting*, *remote sensing meteorology*, *climate scenario modelling with neural networks* тощо.

Наведені приклади вказують на структурне та семантичне ускладнення досліджуваної термінології, зумовлене її розвитком і застосуванням в ній новітніх технологій та штучного інтелекту.

Розвиток і збагачення англомовної термінології метеорології відбувалося і за рахунок іншомовних слів, які надходили до англійської мови в різний час. Подібний спосіб формування лексичного та термінологічного шару мови називають запозиченням, а самі одиниці запозиченнями [5, с. 8]. Етимологічний склад термінології метеорології англійської мови характеризується наявністю запозичень з

латини (*climate* (1391 p.), *precipitation* (1480 p.), *stratus* (1803 p.), *opacus* (1803 p.);

грецької (*atmosphere* (1638 p.), *meteorology* (1656 p.), *barometer* (1660 p.), *hydrometeor* (1820 p.), *nephelometry* (1930 p.);

французької (*bise* (1300 p.), *mistral* (1604 p.), *ponente* (1667 p.), *levant* (1628 p.), *avalanche* (1800 p.);

іспанської (*solano* (1604 p.), *pampero* (1818 p.), *temporale* (1853 p.), *leveche* (1887 p.);

італійської (*tramontane* (1615 p.), *sirocco* (1617 p.), *afer* (1667 p.), *maestro* (1902 p.);

португальської (*elephant/a* (1698 p.), *teste* (1867 p.);

німецької мови (*Dewpunkt* (1890 p.); *Föhn* (1890 p.), *Föhnwelle* (1910 p.), *Katabatic wind* (1915 p.).

Хоча переважна більшість запозичень надійшли до англомовної термінології метеорології з європейських мов, у ній існують також східні запозичення:

арабські (*kmamsin* (1685 p.), *shamal* (1698 p.), *alidade* (1731 p.), *simoom* (1790 p.), *haboob* (1897 p.);

індонезійські (*nirta* (1832 p.), *aloegoe* (1835 p.);

хінді (*peesash* (1837 p.), *challilho* (1842 p.);

персидські (фарсі) (*reshabar* (1856 p.), *kaus* (1864 p.) та ін.

Структурний аналіз англомовних термінів метеорології виявляє наявність в них афіксів, що свідчить, в свою чергу, про

афіксальний спосіб їх творення, який відносять до морфологічного [6, с. 60], зокрема:

accretion, *atmospheric*, *souther*, *norther*, *blouter*, *duster*, *drop-let*, *blowing*, *clearance*, *chilly*, *circulation*, *cyclonical*, *deepening*, *feeling*, *gradient*, *humidity*, *irization*;

birany, *nonflying (weather)*, *paraselene*, *postfrontal*, *prefrontal*.

Зауважимо, що переважна більшість афіксальних термінів сфери метеорології є суфіксальними.

Морфологічним способом вважається також і конверсія, сутність якої полягає у «зміні частиномовної приналежності лексичних одиниць без зміни їх значення» [6, с. 60]. Окремі терміни сфери метеорології утворено в англійській мові за допомогою вказаного способу, зокрема:

to drizzle → *a drizzle*, *to blad* → *a blad*, *to glaze* → *a glaze*; *blirty* → *a blirty*, *calm* → *a calm*, *hoar* → *a hoar*; *flurry* → *to flurry*.

Наведені одиниці вказують, що моделями творення конверсійних термінів є V→N, Adj→N, N→V. Остання із зазначених моделей не є при цьому продуктивною.

Поряд із морфологічним, розрізняють також морфолого-синтаксичний спосіб утворення лексичних одиниць [6, с. 61], задіяний також при формуванні англомовних метеорологічних термінів. Його актуалізовано складними термінами, що з'явилися внаслідок словоскладання, наприклад:

airflow, *anemoscope*, *backscatter*, *cloudburst*, *coalescence*, *ceilometer*, *cyclogenesis*, *fallstreak*, *pluviograph*, *rainfall*, *evaporograph*, *ionospheric*, *radiosonde*, *barometer-aneroid*, *alto-stratus*, *alto-cumulus*, *air-mass*, *sand-pillar*, *storm-area*, *storm-belt*, *strato-cumulus*.

Наведені вище приклади свідчать про те, що значна кількість складних термінів мають греко-латинське походження, а написання разом або через дефіс визначає їх цільнооформленість та змістову єдність.

Велика кількість англомовних термінів сфери метеорології є словосполученнями, що свідчить про синтаксичний спосіб їх творення [6, с. 62]. Переважна більшість із цих одиниць є двоконтактними, утвореними за такими моделями, як:

N + N (*weather observation*, *blood rain*, *mist droplet*, *sheet clouds*, *sheet frost*, *land breeze*, *scarf cloud*, *plow wind*, *sea fog*, *frog storm*, *sand devib*, *valley wind*, *line squall*, *heap clouds*, *rain gusb*, *drizzle drop*, *hail storm*, *plum rains*, *water smoke*);

Adj + N (*convective cloud*, *severe storm*, *heavy frost*, *black fog*, *moderate breeze*, *tidal wind*, *thick fog*, *damp haze*, *slight rain*, *soft rime*, *low clouds*, *white squall*, *positive rain*, *fresh gale*, *luminous cloud*);

N + Adj (*stratus opacus*, *cirris densus*, *altocumulus lenticularis*, *cumulus humilis*, *stratocumulus radiatus*);

Part I + N (*regulating humidity*, *freezing nucleus*, *blowing snow*, *freezing fog*, *following wind*, *dancing devil*, *drifting snow*, *descending air*);

Part II + N (*glazed frost*, *mixed cloud*, *driven snow*, *forced sublimation*, *embedded thunderstorm*, *disturbed air*, *broken clouds*);

Adv + N (*dusty atmosphere*, *cloudy sky*).

Трикомпонентні англомовні терміни метеорології сформовано, в свою чергу, за такими моделями, як:

Adj + N + N (*arctic sea smoke*, *minor sea breeze*, *turbulent atmosphere area*);

N + N + N (*struma fall wind*, *aviation weather observation*);

Adj + Adj + N (*effective terrestrial radiation*, *effective true air-speed*);

N's + N + N (*bull's eye squall, storm's wind speed*).

Терміни моделей N + N, Adj + N, Adj + N + N є найбільш поширеними серед інших зазначених вище термінологічних одиниць сфери метеорології, наявних в англійській мові. Існують у ній також терміни з чотирма компонентами, наприклад:

sea breeze of the second kind, free air temperature probe, mixed type of ice formation.

Семантична деривація або семантичний спосіб формування англійських метеорологічних термінів пов'язаний із переосмисленням значення таких груп лексичних одиниць, як загальноживані літературні слова, терміни інших фахових сфер, власні назви.

У першому випадку йдеться про процес термінологізації вказаних одиниць, внаслідок чого вони стають термінами. Подібний процес реалізовано шляхом метафоризації, що є «переосмисленням значення лексем, яке базується на схожості понять» [7, с. 216], зокрема:

burst – загальножив. *вибух, сплеск*, – метеоролог. *прорив маси повітря*;

tablecloth – загальножив. *скатертину* – метеоролог. *орографічна хмара*;

dust devil – загальножив. *devil* – *диявол* – метеоролог. *смерч*;

funnel cloud – загальножив. *funnel* – *воронка* – метеоролог. *воронкоподібна хмара*.

Термінологізація здійснюється і метонімізацією – «процесом переосмислення значення лексичних одиниць на основі суміжності понять, які вони позначають» [7, с. 216]:

a whiteout – загальножив. *все біле* – метеоролог. *нульова видимість через сніг*.

Перехід термінів із однієї термінологічної сфери до іншої пов'язаний з переосмисленням (уточненням, спеціалізацією) їх значення та ретермінологізацією [7, с. 216], свідченням якої в англійській метеорологічній термінології є одиниці, що надійшли до неї з таких сфер, як:

фізична – *pressure* – *тиск* – метеоролог. *область підвищеного тиску*;

морськ. – *squall* – *короткочасний порив вітру з дощем* – метеоролог. – *порив вітру*.

Окремі англійські терміни сфери метеорології утворено із залученням семантичного механізму антономазії, що забезпечує «набуття власним іменем ознак загального та навпаки» [7, с. 217]. Терміни, утворені шляхом антономазійного переосмислення, отримали назву епонімічні або терміни-епоніми [8, с. 32]. Прикладами подібних термінів в аналізованій термінології є наступні:

Fahrenheit scale, Beaufort scale, Beaufort wind scale, Ekman spiral, Mayday broadcast, Bergeron process, Rossby waves.

Надзвичайно важливим є правильне відтворення англійських термінів метеорології іншомовними засобами у міжкультурній комунікації, що здійснюється різними способами чи їх поєднанням. Еквівалентний переклад виявляє наявність зафіксованих в словнику відповідників терміноодиниць вихідної мови, зокрема:

clouding – *хмарність*, *confluence* – *скупчення*, *cumuli* – *купчасті хмари*, *drizzle precipitation* – *мряка*, *fall-out* – *онади*, *fallstreak* – *вірга*, *funnel cloud* – *смерч*, *tornado*, *girdle* – *кліматичний пояс*, *icing* – *обледіння*, *rallium* – *пелена хмар*, *precipitation* – *онади*, *updraught* – *повітряна хмара*, *vortex* – *вир*,

vorticity – *вихрення*, *wind cone* – *вітровказівник*, *wind-gauge* – *анемометр*, *zephyr* – *легкий вітерець*.

Задіяно при перекладі англійських метеорологічних термінів і транскодування, актуалізоване:

транскрипцією (*typhon* – *тайфун*);

транслітерацією (*anemograph* – *анемограф*, *virga* – *вірга*);

змішаним транскодуванням (*atmometer* – *атмометр*, *ceilometer* – *сейлометр*);

адаптивним транскодуванням (*atmosphere* – *атмосфера*, *anticyclone* – *антициклон*, *cyclone* – *циклон*, *isobar* – *ізобара*, *isotach* – *ізотаха*, *isotherm* – *ізотерма*, *irisation* – *іризація*, *glory* – *глюрія*, *troropause* – *тропопауза*, *synoptics* – *синоптика*, *tephigram* – *тефіграма*).

Наведені приклади унаочнюють той факт, що найбільш поширеним із визначених способів транскодування, є адаптивне, яке дозволяє пристосувати відтворені українською мовою одиниці до її орфографічних, орфоепічних і граматичних норм.

Широко вживаним, за нашими спостереженнями, при передачі англійських метеорологічних термінів українською мовою є також калькування, наприклад:

sand-cloud – *піщана хмара*, *cold front* – *холодний фронт*, *dusty atmosphere* – *запилина атмосфера*, *ionospheric absorption* – *іоносферне поглинання*, *northern lights* – *полярне сяйво*, *orographic turbulence* – *орографічна турбулентність*, *prefrontal fog* – *передфронтальний туман*, *secondary cyclone* – *вторинний циклон*, *virtual temperature* – *віртуальна температура*, *warm anticyclone* – *теплий антициклон*.

Приклади свідчать про можливість застосування калькування з транскодуванням. Перекладаються окремі англійські терміни й описово, зокрема:

cardinal winds – *вітри, що віють з чотирьох сторін світу*.

В тому числі це стосується метафоричних і метонімічних термінів англійської мови сфери метеорології, наприклад:

spit – *дощ або сніг в дуже маленькій кількості*;

front – *межа між повітряними масами*.

При відтворенні терміносполук сфери вживаються перекладацькі трансформації, ключовими із яких є перестановка слів (*isothermal gas sphere* – *ізотермічна газова сфера*, *inversion layer* – *шар інверсії*, *moisture absorption* – *поглинання вологи*, *weather change* – *зміна погоди*, *weather forecast* – *прогноз погоди*, *wind shift* – *поворот вітру*);

додавання слів (*occlusion* – *оклюдування циклону*, *visibility* – *дальність видимості*);

вилучення слів (*paraselenic circle* – *параселена*).

Також переклад терміносполук метеорології здійснюється поєднанням перекладацьких трансформацій, зокрема:

wind gauge – *вимірювач сили вітру*, *warm occlusion* – *фронт оклюзії за типом теплого*, *altimeter setting* – *встановлення шкали висотоміра*.

Наведені англійські сполуки та їх українськомовний переклад свідчать про поєднання перекладацьких трансформацій перестановки та додавання слова. Поєднуватися при відтворенні аналізованих термінів можуть і інші перекладацькі трансформації.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, формування англійської метеорологічної термінології розпочалося з предтермінів на початку розвитку англійської мови. Діахронічні аспекти творення досліджуваного шару термінології

пов'язані з надходженням запозичень до неї. Також утворення його одиниць здійснювалося за допомогою морфологічного, морфолого-синтаксичного, семантичного, синтаксичного способу, що призвело до її розвитку та поповнення термінологічними одиницями різної структури та значення. У зв'язку з цим їх україномовних переклад відбувається різними способами: термінологічними відповідниками, калькуванням, описом, транскодуванням. Потреба у застосуванні перекладацьких трансформацій або їх поєднанні виникає при відтворенні терміносполучень сфери метеорології засобами української мови. **Перспективи подальших досліджень** англійських метеорологічних термінів пов'язані з вивченням їх функціональних характеристик.

Література:

1. Калішук Ю. К. Номінація атмосферних опадів, процесів та понять, пов'язаних із замерзанням води. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2022. № 98. С. 116–125. DOI 10.35433/philology.3 (98).2022.116-125.
2. Гаврилюк Н. І. Метеорологічна лексика в українській і китайській мовах: системний переклад. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки : збірник наукових праць*. 2020. № 31. С. 36–50.
3. Тімкова Т. М. Тематична класифікація найменувань атмосферних явищ турецької мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2019. № 43, т. 3. С. 83–87. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.3.19>
4. Ahrens D. C., Henson R. *Essentials of Meteorology: An Invitation to the Atmosphere* / 8-th ed. Boston : Cengage Learning, 2017. 508 p.
5. Зацний Ю. А. Сучасний англійський світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 228 с.
6. Єнікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови: монографія. Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2006. 302 с.
7. Куц Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 215–221.
8. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с.
9. Skeat W. *An Etymological Dictionary of the English Language*. New York : Dover Publications, 2005. 832 p.

Diachok T., Novosadska O., Poveda T. Ways of forming and translation of English metereological terms

Summary. The article is devoted to the study of English metereological terms. The notion of a metereological term is

specified, ways of forming and translation of metereological terms of the English language, and translating transformations used for their rendering into the Ukrainian language are analyzed in the article.

The metereological term is a means of nomination of a professional notion of metereology. English metereological terminology began to form with preterminological units of English and Germanic origin. Borrowings from Latin, Greek, French, Spanish, Italian, Portuguese, German and eastern languages contributed to its formation as well.

Affixal units of English terminology of metereology testify their morphological way of forming. The vast majority of affixal units are suffixal. Terms formed by compounding indicate morphological-syntactic way of forming of terminology of metereology in the English language. The syntactic way of its forming is revealed by terminological combinations, represented namely by two- and three-component units in it. The most widespread ones are units of the models N+N, Adj+N, Adj+N+N. Semantic derivation contributed to the enrichment of the analyzed terminology is based on the processes of terminologization of common vocabulary, and reterminologization of terms from another professional spheres. Metaphor and metonymy serve as mechanisms of actualization of the abovementioned processes. Eponymic units appeared in the English terminology of metereology due to the mechanisms of antonomasia and deonymisation of proper names.

Variability of structure and semantics of English metereological terms predetermines the necessity of use of different ways and transformation of their translation into the Ukrainian language. These units are translated by equivalents, calquing, transcoding and descriptively. Transposition, adding and omitting of words are main translating transformation used in rendering of English terminological combinations into the Ukrainian language. These transformations may be combined for rendering of the mentioned units.

Key words: the English language, borrowing, metereological term, translating transformation, way of forming, translation.

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.04.2026